

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

10

VILNIUS

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės
sostinė

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2024

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Londono universiteto koledžas | University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethės universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Lietuvos istorijos institutas

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovičų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-2.4-14)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale [ibiblioteka.lt](http://biblioteka.lt)

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2024

© Straipsnių autoriai, 2024

© Lietuvos istorijos institutas, 2024

ISBN 978-609-8314-50-2

ISSN 2351-6968

TURINYS

Redaktorės žodis / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8

A Word from the Editor / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 13

VILNIUS – POLITINIO GYVENIMO CENTRAS

Mindaugas Šapoka

Vilniaus miestas praūžus karui ir marui (1710–1717 m.) . . . 20

Vilnius after the Outbreak of War and Pestilence (1710–1717). *Summary* . . . 35

Bernadetta Manyś

The Diary of Michał Kazimierz Radziwiłł ‘Rybeńko’ as a Source for the Study of the History of Vilnius . . . 36

Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės dienoraštis – Vilniaus istorijos tyrimų šaltinis.

Santrauka . . . 55

Andrej Macuk

Działalność koadiutora wileńskiego Józefa Stanisława Sapiehy na sejmikach w Wilnie w czasach panowania Augusta III . . . 56

Vilniaus koadjutoriaus Juozapo Stanislovo Sapiegos veikla Vilniaus seimeliuose valdant Augustui III. *Santrauka* . . . 86

Domininkas Burba

Pacų giminės teisminiai procesai su Vilniaus vienuolynais XVIII amžiuje: būtų turinys, tendencijos ir eiga . . . 87

Trials of the Pacowie Family Against the Monasteries of Vilnius in the 18th Century:

Content, Trends and Course of the Cases. *Summary* . . . 106

Mariusz Machyňa

Garnizon Wileński wojska Wielkiego Księstwa Litewskiego w czasach stanisławowskich (1764–1795). Wybrane elementy . . . 107

Vilniaus įgula Stanislovo Augusto epochoje. *Santrauka* . . . 125

Robertas Jurgaitis

1794 m. vasario 3–7 d. Vilniaus tribunolinio seimelio veikla: vienos sesijos istorija . . . 126

Activities of the Vilnius Tribunal Dietine of 3–7 February 1794: History of One Session.

Summary . . . 142

MIESTAS IR MIESTIEČIAI

Mindaugas Klovas

The Debts of the City of Vilnius in the Second Half of the 18th Century . . . 146
Vilniaus miesto skolos XVIII a. antroje pusėje. *Santrauka* . . . 168

Violeta Pansevič

Vilniaus miestiečių požiūris į vaikų edukaciją XVIII a. . . . 170
Attitudes of Vilnius Burghers to Children's Education in the 18th Century. *Summary* . . . 184

Rūta Miškinytė

Elgetos Vilniaus visuomenėje XVIII a. . . . 186
Beggars in 18th-Century Vilnius Society. *Summary* . . . 211

VILNIUS – KULTŪROS ŠVIESULYS

Janina Kamińska

Wileńskie instytucje kształcenia i wychowania drugiej połowy
XVIII wieku . . . 214
Vilniaus mokymo ir lavinimo institucijos XVIII a. antroje pusėje. *Santrauka* . . . 227

Ewa Kula

Wileńscy ekszezuici w służbie Komisji Edukacji Narodowej . . . 228
Vilniaus eksjezuitai Tautinės edukacinės komisijos tarnyboje. *Santrauka* . . . 244

Ina Kažuro

A Book Engraving as a Source for Studying the History of Vilnius
University . . . 245
Knygos graviūra kaip Vilniaus universiteto istorijos tyrimų šaltinis. *Santrauka* . . . 264

VILNIAUS VARDAI IR VEIDAI

Rūta Janonienė

Gimęs Ukrainoje, tapęs vilniečiu: dailininkas Konstantinas Otoselskis . . . 266
Born in Ukraine – Becoming an Inhabitant of Vilnius: Artist Konstanty Ottosielski.
Summary . . . 280

Paulina Paul

Koncepcja oświeceniowego muzeum w działalności naukowej i pedagogicznej
ks. Stanisława Bonifaca Jundzillą . . . 281
Apšvietos muziejaus samprata mokslinėje ir pedagoginėje kunigo Stanislovo Bonifaco
Jundzilo veikloje. *Santrauka* . . . 298

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Mindaugas Šapoka. *Didysis Šiaurės karas 1700–1721: karas, pakeitęs moderniąją Europą*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 320 p. ISBN 978-609-8183-88-7 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 300*

Tarp būties ir atminties. Senieji Vilniaus pilių vaizdai. Tarptautinės parodos katalogas / Between Presence and Memory. Historic Images of the Vilnius Castles. International Exhibition Catalogue. Katalogo sudarytojai / Catalogue compilers Vydas Dolinskas, Rita Lelekauskaitė-Karliienė, Gabija Tubelevičiūtė, Marijus Uzorka, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2024. – 384 p. ISBN 978-609-8061-90-1 / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 307*

Pawel Zając OMI. *Stanisław Konarski przed Świętym Oficjum (1769–1771)*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, 2023. – 851 p. ISBN 978-83-232-4190-4 (spausdintas), ISBN 978-83-232-4191-1 (internetinis) / *Robertas Jurgaitis ... 315*

Asmenvardžių rodyklė ... 319

Vietovardžių rodyklė ... 338

KONCEPCJA OŚWIECENIOWEGO MUZEUM W DZIAŁALNOŚCI NAUKOWEJ I PEDAGOGICZNEJ KS. STANISŁAWA BONIFACEGO JUNDZIŁŁA

PAULINA PAUL

Uniwersytet Warszawski

Adnotacja. Artykuł przedstawia działalność naukową, pedagogiczną i kolekcjonerską ks. Stanisława Bonifacego Jundziłła (1761–1847) – botanika, wice profesora historii naturalnej Uniwersytetu Wileńskiego w latach 1792–1802, a od 1802 roku profesora zwyczajnego. Istotnym okresem w naukowym rozwoju Jundziłła były zagraniczne studia przyrodnicze w Wiedniu pod kierunkiem prof. Josepha Franza von Jacquin’a, które odbył w latach 1792–1797. W tym czasie zdobył nie tylko wiedzę teoretyczną, lecz także m.in. przeprowadził liczne herboryzacje, podróżował i zwiedził kolekcje, ogrody oraz kopalnie. Wiedeń był wówczas jednym z najważniejszych w Europie ośrodków naukowych zajmujących się naukami przyrodniczymi – botaniką, zoologią i mineralogią. Po powrocie do Wilna Jundziłł rozpoczął pracę dydaktyczną, a w 1799 roku został mianowany głównym opiekunem uniwersyteckich zbiorów: ogrodu botanicznego oraz gabinetu historii naturalnej. Kolekcje te, dzięki wileńskiemu botanikowi, stały się przestrzeniami edukacyjno-badawczymi na wysokim europejskim poziomie.

Słowa kluczowe: kolekcjonerstwo oświeceniowe, wileńskie zbiory naukowe, Stanisław Bonifacy Jundziłł.

Abstract. The article presents scientific, pedagogical and collecting activities of priest Stanisław Boniface Jundziłł (1761–1847) – botanist, professor of natural history at the University of Vilnius in the end of 18th-begining of 19th century. Foreign nature studies in Vienna under the supervision of professor Joseph Franz von Jacquin, which he held in the years 1792–1797, were an important period in the scientific development of Jundziłł. During this period, he gained not only theoretical knowledge, but also, among others, he carried out numerous herborizations, traveled and visited collections, gardens and mines. At that time, Vienna was one of the most important scientific centers in Europe dealing with natural sciences – botany, zoology and mineralogy. After returning to Vilnius, Jundziłł started teaching, and in 1799 he was appointed the main guardian of the university collections: the botanical garden and the natural history cabinet. Thanks to the Vilnius botanist, these collections have become educational and research spaces at a high European level.

Keywords: Enlightenment collecting, Vilnius scientific collections, Stanisław Boniface Jundziłł.

Wprowadzenie

Poszukując źródeł europejskiego muzealnictwa należy zwrócić szczególną uwagę na połowę wieku XVIII, gdy to zjawisko rozpoczęło swoją dwukierunkową ewolucję. Pierwszy prąd, szczególnie interesujący w kontekście niniejszego artykułu, zakorzeniony został w myśli oświecenia. Jego efektem było wykształcenie kolekcji i pierwszych publicznych – a więc nowoczesnych – muzeów w charakterze instytutów badawczych. Drugi prąd, związany z preromantyzmem, dotyczył zwłaszcza kolekcji narodowych, w których dominowały walory wychowawcze, patriotyczne i wspólnototwórcze.

Przyjmuje się, że pierwszym w Europie muzeum publicznym było otwarte w 1759 roku Muzeum Brytyjskie¹. Początkowo prezentowało zakupione kolekcje prywatne, m.in. przyrodnika Hansa Sloana, obejmujące osobliwości świata przyrody, okazy geologiczne, zabytki starożytności, numizmaty, rysunki, księgi oraz rękopisy. Wbrew częstym przekonaniom dostęp do zbiorów nie był łatwy: miały one służyć przede wszystkim badaczom oraz artystom. Wraz z upływem lat kolekcja poszerzała się, aż w końcu, w 1883 roku, obiekty przyrodnicze umieszczono w samodzielnym Muzeum Historii Naturalnej na londyńskim South Kensington². Muzeum Brytyjskie z drugiej połowy XVIII wieku posłuży tu za przykład reprezentatywny dla modelu muzeum oświeceniowego – a więc takiego, które nosi wyraźne cechy instytutu badawczego, posiada kolekcje osobliwości świata przyrody, przyczynia się do rozwoju nauki w wymiarze lokalnym oraz międzynarodowym, a także jest dostępne i otwarte dla publiczności.

Obok osiemnastowiecznych europejskich instytucji publicznych, wówczas jeszcze nielicznych, charakter naukowo-badawczy miały zbiory prywatne. Istotnym jest podkreślenie, że aż do końca stulecia samo pojęcie *muzeum* było definiowane przede wszystkim jako miejsce, w którym można uprawiać naukę. W ten sposób przedstawił *Museum* Jan Amos Komeński w dziele *Orbis sensualium pictus*, ilustrując opis wizerunkiem mężczyzny samotnie studiującego księgi w przestrzeni gabinetu³. Z kolei jeden z pierwszych europejskich traktatów muzeologicznych, *Museographia* Caspara Friedricha Neickela wydany w 1727 roku, ukazuje muzeum jako pokój kolekcjonera. Na jednej z rycin tego dzieła dostrzec można pochylonego nad księgą badacza, otoczonego szafami oraz gablotami wypełnionymi osobliwościami świata przyrody. Naturalia te miały „służyć rozrywce umysłu oraz krzewieniu wspaniałych

1 O idei Muzeum Brytyjskiego zob.: Kim Sloan, 'Aimed at universality and belonging to the nation': the Enlightenment and the British Museum, in: Kim Sloan, Andrew Burnett (eds.), *Enlightenment. Discovering the World in the Eighteenth Century*, Londyn: The British Museum Press, 2010, p. 12–24.

2 Zdzisław Żygulski Jun, *Muzea na świecie*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1982, p. 51.

3 Jan Amos Komeński, *Świat w obrazach rzeczy dostępnych zmysłom*, A. Fijałkowski (ed.), Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015, p. 256–257.

nauk⁴. Tego typu gabinety prywatne licznie występowały na terenie całej Europy, ciesząc się popularnością do połowy osiemnastego stulecia. W okresie oświecenia ich charakter stawał się coraz bardziej naukowy i publiczny, zgodnie z ideą użyteczności.

Przypadek Rzeczypospolitej

W porównaniu do pozostałych krajów europejskich kultura gabinetowa w Rzeczypospolitej Obojga Narodów rozwijała się w nieco wolniejszym tempie. Istniały jednak takie zbiory, które dorównywały realizacjom zachodnim. Na lata czterdzieste XVIII wieku datuje się białą kolekcję księcia Hieronima Floriana Radziwiłła, która obejmowała liczne naturalia, maszyny, kurioza (np. „zebra wielkoluda”, „bazyliuszka prawdziwego w *spiritus vini*”), zabytki sztuki, rzemiosło artystyczne, numizmaty, oręż i księgi⁵. Warto wymienić także zbiory króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, które powstały w latach 1767–1787. Były to: biblioteka, kolekcja map, rycin, gemm i numizmatów, naturalia, przyrządy naukowe oraz maszyny⁶. Po śmierci monarchy część tej obszernej kolekcji zakupił Tadeusz Czacki, przenosząc obiekty do Krzemieńca⁷. Istotną działalność naukowo-kolekcyjną prowadziła księżna Anna z Sapiehów Jabłonowska, zakładając ogród botaniczny w Kocku oraz gabinet historii naturalnej w Siemiatyczach. Ten drugi, funkcjonujący w latach 1777–1800, posiadał kolekcję obiektów zoologicznych, mineralogicznych oraz botanicznych wraz z bogatym księgozbiorem naukowym. Całości dopełniały gabinety fizyczny, archeologiczny i numizmatyczny⁸. Siemiatyckie zbiory wykorzystywane były w celach edukacyjnych i naukowych, gdyż księżna udostępniła je badaczom⁹. Jednym z nich był przyrodnik z Ciechanowca, ks. Krzysztof Kluk¹⁰.

4 Michał Mencfel, „Muzeum” w XVIII wieku. Z dziejów semantyki pojęcia, in: *Muzeum Pamięci*: <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=5084> [dostęp: 03.11.2022].

5 Szerzej zob. Katarzyna Brzezina, Gabinet osobliwości Hieronima Floriana Radziwiłła w Białej, in: *Studia Podlaskie*, 1997, t. VII, p. 5–20.

6 Katarzyna Buczek, *Zbiory dydaktyczne Gimnazjum i Liceum Wołyńskiego w Krzemieńcu (1805–1833)*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2016, p. 28–29.

7 *Ibid.*, p. 77–98.

8 Opis gabinetu księżnej Jabłonowskiej zob. w: Krzysztof Kluk, *Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo. Potrzebnych i pożytecznych domowych, chowanie, rozmnożenie, dzikich łowienie, oswojenie, zacycie. Szkodliwych zaś wygubienie. Tom I, z figurami, o zwierzętach ssących*, Warszawa: w Drukarni J.K. Mości i Rzeczypospolitej u XX. Scholarum Piarum, 1779, p. 20–21.

9 Ewelina Bednarz, Siemiatycze, 1777–1800, Gabinet Historii Naturalnej Księżnej Anny Jabłonowskiej, in: *Muzeum Pamięci*, <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=6482> [dostęp: 02.11.2022].

10 Krzysztof Kluk, ur. 19 września 1739 r. w Ciechanowcu. Zdobywał wykształcenie w Warszawie, Drohiczynie i Łukowie. W 1761 r. wstąpił do pijarskiego seminarium księży misjonarzy u Św. Krzyża, w 1763 r. przyjął święcenia. W 1770 r. nawiązał znajomość z księżną Jabłonowską i w jej siemiatyckiej bibliotece, ogrodzie botanicznym i gabinecie historii naturalnej uczył się oraz prowadził badania. Jego pierwsze dzieło, „Roślin potrzebnych i pożytecznych opisanie” ukazało się w trzech wydaniach (1777, 1778, 1780). W 1780 r. ukazała się teoretyczno-praktyczna „Zoologia”, której

Gabinety historii naturalnej były nie tylko inicjatywami prywatnymi. Znajdowały się również w posiadaniu polskich towarzystw naukowych oraz szkół. Nie były jednakże tak obszerne i bogate, jak te należące do arystokracji. Do tych, wyraźnie dydaktycznych realizacji, należy zaliczyć wileński ogród botaniczny oraz gabinet historii naturalnej, które w zasadniczym charakterze zorganizował ks. Stanisław Bonifacy Jundziłł.

Na prywatną działalność gabinetową oraz tę prowadzoną m.in. przez szkoły i uniwersytety, oddziaływały teksty muzeologiczne o charakterze ogólnej, całościowej refleksji dotyczącej organizacji zbiorów. Środowisko badaczy toruńskich pod kierownictwem Tomasza Feliksa de Rosseta uznaje, że pierwszym takim dziełem funkcjonującym w obszarze kulturowym Rzeczypospolitej była broszura generała Etienne'a Dieudonné'a Chardon de Rieule'a pt. *Projekt zgromadzenia bez żadnych wydatków wszystkich bogactw naturalnych Polski z 1766 roku*, w której autor zachęcał do kolekcjonowania, a następnie przesyłania okazów przyrodniczych. Zasięg tego projektu zbierania miał być szeroki. Rieule podkreślił:

Tymczasem ze wszystkich dziedzin wiedzy historia naturalna jest najbardziej zdolna zadowolić umysł rzetelny i głęboki. Pomijając już bogactwa naturalne, jakie ta wiedza dostarcza, która nauka jest szersza i głębsza? Która więcej oświeśla umysł, podnosi duszę, niszczy bardziej przesady, rozsiewa lepiej piętna cudowności, jakim umysły słabe lubią obdzielać zjawiska najprostsze¹¹.

Następnie dodał:

Ponieważ jedyną otwartą drogą do poznania przedmiotów natury jest obserwacja poszczególnych zjawisk, ich porównywanie i kombinowanie, popatrzymy więc, dokąd ta droga może nas zaprowadzić: jedyny prawdziwy sposób postępu wiedzy przyrodniczej polega na pracy opisywania i obserwowania zjawisk, jakie odkrywamy. To jest pierwszym obowiązkiem badacza przyrody, który chce być pożytecznym¹².

treść obejmowała także zagadnienia związane z gospodarką. W 1785 r. Kluk na polecenie Komisji Edukacji Narodowej opracował podręcznik dla szkół pt. „Botanika dla szkół narodowych”. Ponadto tworzył zielniki oraz wykonywał miedzioryty, które służyły za ilustracje w jego dziełach. Należy podkreślić, że był prekursorem w dziedzinie krajowej botaniki i historii naturalnej. Ostatnie lata życia spędził w Ciechanowcu prowadząc założony przez siebie ogród botaniczny. Zmarł tamże 2 lipca 1796 r. Zob. Samuel Orgelbrand (ed.), *Encyklopedia powszechna*, t. XIV, Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1863, p. 864–867.

11 Etienne D. Ch. de Rieule, *Projekt zgromadzenia bez żadnych wydatków wszystkich bogactw naturalnych Polski*, in: *Muzeum w kulturze pamięci na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Antologia wczesnych tekstów*. Tom I, 1766–1882, red. Tomasz F. de Rosset, Michał F. Woźniak, Ewelina Bednarz Doiczmanowa, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2020, p. 33.

12 *Ibid.*, p. 34.

Szczególnie istotny, a także bardziej doprecyzowany był projekt Michała Jerzego Wandalina Mniszcha „Myśli względem założenia Musaeum Polonicum”¹³. Koncepcja została opublikowana na łamach czasopisma „Zabawy Przyjemne i Pożyteczne” w 1775 roku¹⁴. Dotyczyła powołania pierwszego narodowego muzeum publicznego, pełniącego funkcje dydaktycznego zaplecza warszawskiej akademii nauk i sztuk. Kolekcja miała obejmować ponad dwanaście grup muzealiów, m.in. bibliotekę, medale i numizmaty, portrety sławnych Polaków, gabinet historii naturalnej, maszyny służące do prowadzenia doświadczeń naukowych czy modele maszyn rolniczych. Michał Mniszech podkreślił lokalny profil instytucji. Wyraził nadzieję, że przyspieszy ona rozwój krajowej nauki i edukacji, a to zaowocuje wyjściem z politycznego oraz gospodarczego kryzysu Rzeczypospolitej. Mimo że idea Musaeum Polonicum prezentowała wysoki, europejski poziom i była propozycją powołania krajowego instytutu edukacyjno-badawczego w duchu oświecenia, nie została zrealizowana¹⁵.

Stanisław Bonifacy Jundziłł: organizator gabinetu historii naturalnej i ogrodu botanicznego Uniwersytetu Wileńskiego

Historia wileńskich zbiorów naukowych rozpoczęła się w 1781 roku, po reformie Komisji Edukacji Narodowej. Decyzją rektora Marcina Poczobuta sprowadzono z Grodna profesora Jeana Emmanuela Giliberta¹⁶, a wraz z nim – na polecenie króla Stanisława Augusta – kolekcje gabinetu fizycznego i anatomicznego, rośliny z ogrodu botanicznego oraz bibliotekę¹⁷. Po wyjeździe Giliberta do Francji zbiory

13 Szerzej zob. np. Piotr Hapanowicz, Musaeum Polonicum Michała Jerzego Wandalina Mniszcha, in: *Rocznik Biblioteki Kraków*, 2021, t. V, p. 369–391; Michał Mencfel, The English voyage of Michał Jerzy Wandalin Mniszech and plan to found the Polish museum, in: *Muzealnictwo*, 2021 (62), p. 214–219.

14 Michał Mniszech, Myśli względem założenia Musaeum Polonicum, in: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*, 1775, t. II, nr 2, p. 211–226.

15 Artykuł na ten temat, *The Enlightenment museum as a result of the development of education. The case of the Musaeum Polonicum*, został przeze mnie opracowany i zgłoszony do druku.

16 Jean Emmanuel Gilibert, ur. w 1741 r. w Lyonie. Badacz specjalizujący się w medycynie, weterynarii i botanice. Do Rzeczypospolitej przybył w 1775 r. dzięki Antoniemu Tyzenhauzowi, na polecenie króla Stanisława Augusta. Wówczas objął stanowisko profesora weterynarii i botaniki w szkole lekarskiej w Grodnie. W 1776 r. założył tam ogród botaniczny. Zajmował się przede wszystkim botaniką, którą traktował jako osobną dyscyplinę naukową. Prowadził liczne herboryzacje i obserwacje okolic m.in. Grodna, Wilna, Krynek, Brześcia, Białegostoku i Warszawy. Odkrył i opisał wiele nowych roślin, opierając się na systemie Ludwiga. W Wilnie przebywał do 1783 r., po czym wrócił do Francji. W Lyonie założył ogród botaniczny. J. E. Gilibert uznawany jest za twórcę botanicznej szkoły wileńskiej, której kontynuatorem został Stanisław Jundziłł. Szerzej zob.: Georges Cuvier, *Historia Nauk Przyrodzonych podług ustnego wykładu Jerzego Kiuwiera*, t. IV, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1854, p. 292–297; Ludwik Frey, Jean Emmanuel Gilibert – botanik z importu, in: *Muzeum Palacu Króla Jana III w Wilanowie*, https://www.wilanow-palac.pl/jean_emmanuel_gilibert_botanik_z_importu.html [dostęp: 20 03 2023].

17 Warto zaznaczyć, że owe zbiory pochodziły z darowizny króla Stanisława Augusta Poniatowskiego: Janina Kamińska, *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Akademia Wileńska, Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa: Wydawnictwo IHN PAN, 2018, p. 200.

zostały wzbogacone o kolejne obiekty zakupione przez Komisję Edukacji Narodowej od Jerzego Adama Forstera, w 1785 roku powołanego na stanowisko profesora historii naturalnej. Przyrodnik ten starał się o wyznaczenie przez Szkołę Główną oraz Komisję miejsc odpowiednich do przechowywania niszczonej już kolekcji. Pozostawił ją jednak bez opieki w 1787 roku, gdy opuścił Wilno, zaś miejscem jej przechowywania stały się dwie niewielkie sale kolegium medycznego. W 1792 roku zbiory poszerzyły się o obiekty mineralogiczne ofiarowane przez hetmana wielkiego litewskiego Michała Kazimierza Ogińskiego¹⁸ oraz ks. Jana Wicherta, lecz po podróży z Warszawy do Wilna pozostały zamknięte w pakach.

W 1792 roku sprawą zbiorów zajął się profesor Ferdynand Spitznagel. Na jego pomocnika pięć lat później wyznaczono Stanisława Jundziłła. Wówczas był już dobrze wykształconym przyrodnikiem oraz pedagogiem. Na uwagę zasługuje przebieg jego rozwoju naukowego. W opracowaniu tego zagadnienia podstawowym źródłem był pamiętnik Jundziłła, spisany przez autora w latach ok. 1835–1840, wydany i krytycznie opracowany w 1905 roku przez Antoniego M. Kurpiela¹⁹. W związku z dystansem dzielącym realne wydarzenia od wspomnień oraz z uwzględnieniem specyfiki źródła, w niniejszym artykule został wykorzystany także tekst Jana Jundziłła, prawdopodobnie stryjecznego brata Stanisława, z 1850 roku pt. *Wiadomość o życiu i pracach naukowych księdza Stanisława Jundziłła*²⁰ oraz krytyczne opracowanie Witolda Sławińskiego z 1947 roku²¹.

Po edukacji domowej, nauce w pijarskiej szkole publicznej w Lidzie oraz nowicjacie zakonnym w Lubieszowie, od 1780 roku Stanisław Jundziłł pracował jako nauczyciel pierwszej klasy w konwikcie wileńskim. W latach 1781–1785 brał udział w publicznych kursach w Szkole Głównej: filozofii, chemii oraz teologii. Wówczas poznał dzieło Giliberta pt. *Flora lithuanica inchoata*. W tym okresie uczył się także języków obcych, tłumacząc zagraniczne dzieła na język polski²².

18 Interesujące, że o zbiorach hetmana M. K. Ogińskiego wspominał również Elie Bertrand – helwecki naturalista, preceptor Michała Jerzego Wandalina Mniszcha. E. Bertrand opracował projekt założenia w Warszawie Akademii nauk i sztuk, której muzeum miały zasilić zbiory m.in. M. K. Ogińskiego: „[...] aby w niedługim czasie Polska mogła poszczycić się sławnym w całej Europie skarbem”, in: Marek Bratuń, *Elie Bertrand a Polska*, Wrocław: Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2013, p. 55.

19 Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła profesora uniw. wileńskiego*, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1905.

20 Jan Jundziłł, *Wiadomość o życiu i pracach naukowych księdza Stanisława Jundziłła*, in: *Biblioteka Warszawska*, t. 1, 1850, p. 15–38.

21 Witold Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej*, Lublin: Nakładem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1947.

22 „[...] wytłumaczyłem z włoskiego dzieło Bekaryi o elektryczności, a później listy tegoż autora o elektryczności sztucznej i naturalnej. Tłumaczyłem podobnie z danych mi dzieł rozmaite wyjątki w chirurgicznych i położniczych materiałach dla profesora Regnier [...], uprawiałem się w gruntowną znajomość francuskiego języka i gładkie na język ojczysty przekładanie”, Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 11 [43].

Istotny był także roczny pobyt w Szczuczynie. Wówczas, od 1785 roku, Jundziłł zajmował się nauczaniem botaniki oraz prowadzeniem niewielkiego, szkolnego ogrodu botanicznego²³. W pracy dydaktycznej stosował się do przepisów Ustaw Komisję Edukacji Narodowej, o czym niejednokrotnie wspominał na łamach pamiętnika²⁴. W 1786 roku wrócił do Wilna, by objąć stanowisko nauczyciela logiki i metafizyki młodzieży pijarskiej w klasztorze na Śnipiszkach. Następnie została powierzona Jundziłłowi prywatna edukacja synów litewskiego podstolego Ignacego Scypiona²⁵, zaś sam dodatkowo od 1787 roku uczęszczał na prywatny kurs chemii i zoologii prowadzony przez profesora Jerzego Adama Forstera. W 1788 roku wraz z Janem Czenpińskim i Szymonem Malewskim pobierał indywidualne lekcje botaniki. Były one połączeniem wiedzy teoretycznej z umiejętnościami praktycznymi, polegającymi na prowadzeniu badań terenowych i oznaczaniu żywych okazów roślin. Jundziłł opracował wówczas naukowy projekt, którego celem miało być poznanie krajowych roślin w regionie wileńskim²⁶. Niestety realizacja nie doszła do skutku, zaś Forster opuścił Szkołę Główną. Jundziłł w kolejnych czterech latach samodzielnie uczył się botaniki, korzystając ze wspomnianego dzieła Giliberta, Szymona Syreniusza *Zielnika z herbarzem z języka łacińskiego...*, Jeana-Baptista de Lamarca *Flory francuskiej* oraz Linneusza *Species Plantarum*. Ponadto uczęszczał na lekcje anatomii prowadzone przez Jana Czenpińskiego, tworzył zbiór krajowego pcractwa, zbierał owady i hodował motyle, oraz prowadził herboryzację okolic Wilna, Lidy i Szczuczyna²⁷.

W 1791 roku wydał dzieło pt. *Opisanie roślin w prowincji Wielkiego Księstwa Litewskiego naturalnie rosnących według układu Linneusza*, co można uznać za początek drugiego, ważnego okresu w jego edukacji. Była to bowiem pierwsza tego typu publikacja wydana w języku polskim, za którą autor otrzymał od króla Stanisława Augusta złoty medal Merentibus. Dzieło opracował na podstawie prze-

23 „[...] odważyłem się pierwszy zaprowadzić w szkołach szczuczynskich i od oschłości opisowych bez przystosowania wyrazów oswobodzić botaniczną naukę, zbierając do ogrodu i sadząc te przynajmniej gatunki, które do objaśnienia charakterów klasycznych (s.) i rządowych służyć miały. I to było pierwszym moim, słabym zaiste, w botanice krokiem”, Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 14 [46].

24 Zob. np.: „Pierwszem mojem usiłowaniem było przeniknąć należycie ducha ustaw nowych szkolnych Komisji edukacyjnej i oswoić się z książkami elementarnymi [...]”, Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 12 [44].

25 Chodzi o dwóch młodszych synów Ignacego Scipio del Campo (po 1728–1791): Karola i Wincentego. Zob. Zofia Zielińska, Scipio (Scipio del Campo, Scypion) Ignacy, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVI/1, z. 148, Warszawa–Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1995, p. 77–78.

26 „Dla poznania zaś, w odleglejszych nawet miejscach, krajowych roślin, podałem projekt obszerniejszej herboryzacji, wraz z tymże profesorem i rzeczonymi kolegami, we wsi pijarskiej Dukstach, o cztery mile od Wilna”, in: Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 15 [47].

27 *Ibid.*, p. 15 [47]–16 [48].

prowadzonej herboryzacji, a więc zbierania krajowych roślin i sporządzania ich opisów, a – ponadto – „tłumaczenia Giliberta i innych botaników”²⁸. Na łamach pamiętnika pozostawił informację: „Rozbiór tego dzieła przez nieznanego w Królewcu pisarza i pochwała jego w różnych potem niemieckich dziennikach powtarzane były”²⁹. Istotnie, na łamach roczników botanicznych wydawanych przez dr. Paulusa Usteri znajduje się opis dzieła Jundziłła, zwieńczony stwierdzeniem:

[...] ten opis roślin rosnących w Wielkim Księstwie Litewskim, przedstawiony według systemu linnejskiego, jest bezsprzecznie [...] najpełniejszą pracą, jaka do tej pory ukazała się w Polsce. Pracowitość i wysiłek autora z pewnością docenią jego współobywatele, a pracę tę przyjmą nawet przyrodnicy z zagranicy³⁰.

Po odniesionym sukcesie Jundziłł podjął starania o uzyskanie finansowania projektu podróży edukacyjnej, który motywował chęcią zdobycia wykształcenia w dziedzinie historii naturalnej w najlepszych ośrodkach naukowych w Europie: Wiedniu, Dreźnie i Berlinie. Jak wspomniał w pamiętniku, rektor Poczobut wyraził zdecydowaną niechęć względem tych planów. Jednakże Komisja Edukacji Narodowej dostrzegając znaczący dorobek i potencjał naukowy Jundziłła, w 1792 roku nadała mu stanowisko wice profesora historii naturalnej Szkoły Głównej, a następnie przyznała środki na wyjazd do Wiednia.

Śledząc przebieg niemal pięcioletnich podróży zachowany we wspomnieniach wileńskiego botanika dowiadujemy się, że zwiedził on liczne kolekcje – publiczne, szkolne oraz prywatne. W Krakowie, w towarzystwie prof. Franciszka Scheidta³¹, poznał ogród botaniczny, gabinet naturalny oraz bibliotekę. W Wiedniu kształcił się pod kierunkiem profesora Josepha Franza von Jacquin’a³². Zapoznał się ze zbior-

28 *Ibid.*, p. 18 [50].

29 *Ibid.*, p. 19 [51].

30 Usteri Paulus, *Annalen der Botanick. Herausgegeben von Dr. Paulus Usteri*, vol. 4, Zürich: bei Orell, Gessner, Füssli und Comp., 1793, p. 183.

31 Franciszek Scheidt (1759–1807), botanik, fizyk, chemik, dyrektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1787–1805. Wiedzę z zakresu botaniki zdobył w Wiedniu, kształcił się także na Uniwersytecie Krakowskim. Był nauczycielem w szkołach średnich, wice profesorem oraz profesorem Szkoły Głównej Koronnej, zaś od 1805 r. profesorem historii naturalnej w Liceum Krzemienieckim. Zob. Alicja Zemanek, Poczci dyrektorów Ogrodu Botanicznego UJ, in: *Alma Mater*: Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego, wrzesień 2013, nr 158, p. 35.

32 Nikolaus Joseph von Jacquin (1727–1817), profesor chemii i botaniki na Uniwersytecie w Wiedniu, dyrektor tamtejszego ogrodu botanicznego. W l. 1754–1759 na polecenie Franciszka I odbył podróż naukową do Ameryki. Odwiedził wówczas m.in. Jamajkę, Wyspę Św. Dominika i Curaçao. Znacząco przyczynił się do rozwoju europejskiej botaniki i chemii. Zob. np. Georges Cuvier, *Historia nauk przyrodzonych podług ustnego wykładu Jerzego Kiuwiera*, t. V, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1855, p. 58.

rami ogrodu akademickiego oraz ogrodem botanicznym w Schönbrunn³³, którego wspaniałością, jak wyznał, napawał się przez miesiąc każdego dnia³⁴. Ogrody oraz gabinety prywatne, m.in. zbiory Jerzego Arnolda³⁵ – członka Cesarskiej Akademii Badaczy Natury w Wiedniu, poznawał dzięki nawiązaniu znajomości z innymi studentami oraz profesorami. Jundziłł wymienił ponadto liczne kolekcje praskie³⁶, drezdeńskie³⁷ oraz inne, znajdujące się na terenie Saksonii. W 1794 roku uzyskał finansowanie wyjazdu na Węgry. W tym czasie głównie zajmował się zwiedzaniem

33 Ogród botaniczny był jednym z wielu założeń przy pałacu cesarskim Schönbrunn pod Wiedniem (znajdowały się tam również m.in. ogród angielski, wodozbiory, menażerie i bażantarnie). Zob. Samuel Orgelbrand (ed.), *Encyklopedyja powszechna*, t. XXIII, Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1866, p. 125–126.

34 „[...] pojechałem do Schönbrunu, a zachwycony mnóstwem i różnorodnością gatunków, które tam na samym wstępie, już pod otwartym niebem, już w obszarnych i licznych treibhauzach, w najpoważniejszej ich okazałości, pośród lata, zastałem [...]. Uczęszczałem więc codziennie do tego przybytku bogini roślin i kwiatów, owszem wszystkie godziny, od rana aż do późnego wieczora, w nic ciągle przepędzałem. Miesiąc cały upłynął w nasycaniu tego pierwszego mego entuzjazmu i – już dobrze z bardzo wielu najrzadszymi gatunkami, których niemało było w kwiecie, oswojony zostałem”, in: Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła*, p. 24 [56].

35 Jerzy Chrystian Arnold (1747–1827), lekarz, historyk nauki. Kształcił się w Lesznie i w gdańskim Gimnazjum Akademickim. Ukończył studia lekarskie w Lipsku w 1768 r. Autor *De monumentis historiae naturalis poloniae ad finem saeculi XVI* (1818), pierwszej polskiej bibliografii przyrodniczo-lekarskiej. Członek m.in. Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk (od 1804 r.), Towarzystwa Nauk w Wiedniu, członek honorowy Towarzystwa Przyrodników w Bonn. Zob. Krystyna Kowalska, Arnold Jerzy Chrystian (1747–1827), in: *Słownik biologów polskich*, red. Stanisław Feliksiak, Warszawa: Państwowe Wyd. Naukowe, 1987, p. 51.

36 „[...] zwiedziłem ogród hrabięgo la Panal (?), którego dozorcą był nadzwyczajny w akademii praskiej botaniki profesor Wilibald Schmidt, autor rozpoczętej flory czeskiej. W ogrodzie tym, prócz roślin zagranicznych, widziałem znakomitsze czeskie gatunki, a w gabinecie naturalnym rzeczonoego hrabięgo piękny zbiór ptastwa, owadów i w bogatym zielniku wiele rzadkich z przygórka Dobrej Nadziei wrzosów”, in: Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 25 [57]. W pamiętniku Jundziłła pojawił się błędny zapis. W rzeczywistości chodziło o hrabięgo Josefa Emanuela Malabaila de Canal (1745–1826), właściciela słynnego praskiego ogrodu położonego za Bramą Końską na Královských Vinohradech. Hrabia od 1782 r. rozbudowywał ogród, otwierając go dla publiczności w 1791 r. Założenie składało się z parku, ogrodów francuskiego i chińskiego, wzbogacone zostało o pawilony, woliery, stawy, mostki i groty. Jego istotnym przeznaczeniem była nauka i edukacja. Hrabia nie tylko gromadził rzadkie okazy roślin krajowych i zagranicznych, ale i organizował wykłady naukowe czy pokazy praktyczne, troszcząc się również o rozwój krajowej gospodarki i rolnictwa. Wspierał działalność badaczy, zarządcą ogrodu mianując Franza Wilibalda Schmidta (1764–1796), profesora botaniki na Uniwersytecie Praskim, którego dzieło *Flora Boëmica inchoata wydał*. Zob. Ladislav Hoskovec, *Malabaila de Canal, Joseph Emanuel*, <https://botany.cz/cs/malabaila/> [dostęp: 12 01 2023].

37 „[...] przejrzałem po dwakroć zbiór mineralny doktora Titius, zwiedziłem botaniczny elektorski ogród przy wielkiej menażerii, również jak wiele innych prywatnych i publicznych ogrodów”, in: Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła...*, p. 26 [58]. Prawdopodobnie chodzi o dr. Johann Daniela Tietza zw. Titiumem (1729–1796), pruskiego astronoma, fizyka i biologa, autora prawa określającego odległości między planetami i Słońcem (prawo Titiusa-Bodego). W 1752 r. ukończył studia na Uniwersytecie w Lipsku, a w 1756 r. rozpoczął pracę na Uniwersytecie w Wittenberdze. Wszechstronny badacz, specjalizujący się także w botanice, mineralogii i zoologii. Zob. *Johann Daniel Titius*, in: <https://www.britannica.com/biography/Johann-Daniel-Titius> [dostęp: 12 01 2023].

kopalni, oglądaniem m.in. pierwszych w Europie machin amalgamacyjnych³⁸, został ponadto obdarowany kolekcją węgierskich minerałów. Nieustannie zbierał także okazy rzadkich roślin. Należy podkreślić, że był badaczem niezwykle aktywnym – uczył się nomenklatury oraz teorii wg profesora Abrahama Wernera we Fryburgu³⁹, odbywał konsultacje i praktyki, np. u Fryderyka Klemensiewicza w Bańskiej Szczawnicy⁴⁰, a także prowadził badania przyrodnicze terenów, które odwiedzał⁴¹. Był również dobrze zaznajomiony z naówczas najnowszymi nowinkami oraz wynalazkami technicznymi: m.in. w Bańskiej Szczawnicy poznał pierwszą w Europie parową maszynę do wypompowywania wód podziemnych, skonstruowaną w 1772 roku. Wileński botanik tak podsumował okres kształcenia zagranicznego:

Nie zaniedbałem nigdy głównego celu mojego, owszem przez całe prawie cztery lata następujące przykładałem się pilnie tak do botaniki, jak do innych historii naturalnej oddziałów, uczęszczając do [...] ogrodów, zwiedzając publiczne i prywatne przyrodzonych tworów zbiory, czytając i przezierając w bibliotekach, już cesarskiej, już akademickiej, kosztowne i rzadkie w tych przedmiotach dzieła, zwiedzając w mieście, na przedmieściach i w okolicy założone fabryki rozmaite [...]⁴².

Ogród botaniczny i gabinet historii naturalnej Uniwersytetu Wileńskiego

Z tak gruntownym przygotowaniem, na polecenie rektora Poczobuta, w 1797 roku wrócił do Wilna. Zachowując tytuł wice profesora historii naturalnej dzielił

- 38 Warto podkreślić, że w owym czasie europejscy badacze żywo zainteresowani byli amalgamacją srebra. Analizy tej techniki oraz opracowania własnej metody dokonał Ignacy von Born (1742–1791), jeden z najwybitniejszych mineralogów drugiej poł. XVIII w. Zagadnieniem tym zainteresowany był również Stanisław August Poniatowski. Król starał się uruchomić nieczynne kopalnię w Olkusz, a w 1780 r. wysłał Stanisława Okraszewskiego (dyrektora swojego gabinetu mineralogicznego) na studia do Akademii Górniczej we Freibergu. Wiadomo także, że w 1789 r. w Akademii Górniczej w Bańskiej Szczawnicy polscy badacze, w tym Okraszewski, uczyli się metody Borna. Zob. Zbigniew Wójcik, „Studie o Ignáci Bornovi”, Josef Haubelt, Praha 1972: [recenzja], in: *kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 1974, t. 19/1, p. 158–159.
- 39 Abraham Gottlob Werner (1749 lub 1750–1817), niemiecki geolog i mineralog, nauczyciel geologii (pierwotna, nieużywana już nazwa geologii, wprowadzona przez Wernera) na Akademii we Freibergu. Stworzył systematykę minerałów opartą na ich cechach zewnętrznych oraz teorii neptunizmu (przekonanie, że skały, w tym bazalty i granity, są osadami powstałymi w wodzie; przeciwie do teorii plutonizmu). Zob. Grażyna Niemczynow, Jan Burchart, *Mały słownik geologiczny*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1963, p. 234.
- 40 Bańska Szczawnica (niem. Schemnitz), jedno z najstarszych i najważniejszych miast górniczych w Europie. Funkcjonowały tam zakłady górniczo-hutnicze. Interesująco zilustrowana w 1726 r.: Luigi F. Marsigli, *Mappa Metallographica Celebris Fodinae Semnitziensis In Hungariâ Superiori*, in: <https://www.deutscheфотоthek.de/documents/obj/70400411> [dostęp: 12 01 2023].
- 41 Jundziłł przeprowadził herboryzacje m.in. okolic Baaden, Priel, Mödling i Tornbach w Austrii. Zob. Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła*, p. 25[57].
- 42 *Ibid.*, p. 30 [62]–31 [63].

obowiązki z profesorem Spitznaglem. Wówczas zastał w refektarzu pojezuickiego domu świętojańskiego niszczone zbiory Giliberta i Forstera, które w 1795 roku rozłożono na stołach i pulpitych, chcąc zorganizować ekspozycję z okazji wizyty króla Stanisława Augusta. Stan, w jakim znajdowały się obiekty, szczegółowo opisał w pamiętniku:

Morszczyzny, korale, konchy, kruszce i kamienie zawałały obszerne, nieforemnie sklecone i niczym nieochronione ryszowania; kurz z ceglanej posadzki powstający grubo je pokrywał, i wszystkie charakterystyczne zacierał cechy. W rozkładzie nie było żadnego metodycznego porządku; współrodzajowe nawet gatunki, nie były do siebie zbliżone. Wstęp wolny każdego tygodnia nie tylko dla studentów, lecz i dla całej niesfornej publiczności, narażał na niechybną kradzież i wszelkiego rodzaju uszkodzenia; tym łatwiej, iż najkosztowniejsze nawet twory żadnym zamknięciem obwarowane nie były. Zgorszony tym bezprzykładnym drogich tych zbiorów zaniedbaniem, począłem natychmiast przekładać już rektorowi Poczobutowi, już ówczesnej komisji, niezwłoczną potrzebę wygodniejszego i bezpieczniejszego ich pomieszczenia. [...] Dom przy ogrodzie botanicznym przez polską jeszcze komisję kupiony, na skład gabinetu historii naturalnej od dawna był przeznaczonym. Spitznagel, wkrótce po swym przybyciu, dał wprawdzie rys zamczystych szaf na rozłożenie tych zbiorów; [...] sprowadziwszy je do sali, do której właśnie zrobione były, uznałem zupełną ich [...] niezdatność; uznał to komitet [...]; uznał na koniec sam rektor Poczobut, a zbiory na dawnym miejscu i w dawnym nieładzie do dalszego czasu pozostały⁴³.

Nie dziwią zarzuty Jundziłła względem niedbałego traktowania kolekcji oraz postulaty o odpowiednią organizację gabinetu naturalnego. Dobrze znając najlepsze zbiory Wiednia, Pragi czy Drezna, posiadał określoną koncepcję zorganizowania kolekcji wileńskiej. W tekstach przyrodnika nie pojawiają się jednoznaczne odwołania do treści o charakterze muzeologicznym, choć wartym uwagi jest fakt, że znał wówczas dorobek naukowy ks. Krzysztofa Kluka, autora podręczników do nauki historii naturalnej, które Komisja Edukacji Narodowej zalecała w szkołach średnich. Chodzi tu zwłaszcza o jeden z rozdziałów pierwszego tomu *Zwierząt domowych i dzikich...*, który Kluk poświęcił gabinetom historii naturalnej:

Naturalny zaś Gabinet jest miejsce, w którym się przechowują rzeczy od przyrodzenia wyprowadzone, w jak najpodobniejszym, ile być może,

43 Stanisław B. Jundziłł, Gabinet historii naturalnej i ogród botaniczny Wileńskiego Uniwersytetu, in: *Biblioteka Warszawska*, 1850, t. 1, p. 40–41.

żywości stanie. [...] Zbierają się Zwierzęta, Ptaki, Ryby, Owad, Kruszcze, Kamienie etc. i różne jeszcze przyrodzenia igrzyska. Około tego zaś to mi wypisać należy: gdzie by się takowe Gabinety najprzyzwoiciej znajdować powinny? Jak miejsce dla nich opatrzone? Jak rozrządzone być mają? [...] Naturalny Gabinet, albo jest publiczny, albo prywatny. Publicznego miejsce powinno być tam, gdzie Historii naturalnej najglówniejsze dają się Nauki, a zatem gdzie są *Universitates*, Akademie: oraz gdzie by skojarzonego około przyrodzenia Towarzystwa była Stolica, to zaś na takim miejscu, gdzie by największa ludność z nauk, dzieł, i widzenia korzystać mogła⁴⁴.

W dalszej części Kluk szczegółowo opisał warunki, w jakich powinny być organizowane gabinety naturalne, jak należy klasyfikować i układać przedmioty, w jakich szafkach oraz na jakich półkach powinny być eksponowane. Podobnie jak jego poprzednicy, np. wspomniany gen. Rieule, nawoływał do zbierania osobliwości świata przyrody⁴⁵, a celem powszechnego zbieractwa miała być „sława Narodu i powiększenie Nauk”⁴⁶.

Krzysztof Kluk był dla Jundziłła ważną postacią. Istotę dorobku naukowego ciechanowieckiego przyrodnika uwzględnił Jundziłł we wstępie do *Opisania roślin w prowincji Wielkiego Księstwa Litewskiego...*, tuż po przedstawieniu zasług Giliberta dla rozwoju krajowej botaniki. I choć dostrzegał w dziełach Kluka pewne braki czy niedociągnięcia, związane głównie z pewnym niedostatkiem walorów praktycznych, to wypowiadał się o nim z wielkim uznaniem i szacunkiem. Ubolewał, że tak znakomity badacz nie został odpowiednio doceniony we własnej ojczyźnie:

Lecz gdy Gilibert kosztem znacznym, z poprzedzającą sławą, z zagranicy sprowadzony i utrzymywany, [...] około systematycznej Botaniki tak gorliwie pracował, tym czasem, skromny, lecz niemniej gruntowny

44 Krzysztof Kluk, *Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo*, p. 15.

45 Kluk powołuje się na licznych autorów zagranicznych. Dzięki temu można w pewnym stopniu prześledzić jego dochodzenia badawcze. Jak podają Józef Babicz i Kazimierz Maślankiewicz, z nieznanых powodów przyrodnik nie uwzględnił niektórych autorów, na których pracach widocznie się opierał. Zob. Józef Babicz, Kazimierz Maślankiewicz, Założenie ogólne i treść Rzeczy kopalnych Krzysztofa Kluka, in: *Krzysztof Kluk. Przyrodnik i pisarz rolniczy*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976, p. 130–131. Wśród wymienionych nazwisk nie odnalazłam tych, które można by połączyć z tekstami o charakterze muzeologicznym – oprócz jednego: wspomnianego w niniejszym artykule E. D. Ch. de Rieule’a. Niezwykle wykształcenie Kluka oraz jego świadomość względem organizacji gabinetów historii naturalnej powiązać można z wpływem księżnej Jabłonowskiej, prawdopodobnie znalazł też przytoczone tu teksty publikowane na łamach ówczesnej prasy.

46 Krzysztof Kluk, *Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo*, p. 20.

Krajowy Naturalista, JX. Kluk, Proboszcz Ciechanowiecki, w zaciszu wiejskiej spokojności, pośród Podlasia w Ciechanowcu, samą tylko szlachetną chęcią stania się pożytecznym Ziomkom swoim pobudzony, o Roślinach, stosownie do Rolnictwa, Ogrodnictwa, i Rękodziel, pożytecznie pisał. [...] Lecz nadto słabe jest pióro moje, abym mógł należycie wielbić pochwały tego tak zacnego Męża [...]; nie masz nikogo, co by dzieł jego nie czytał i nie chwalił [...]⁴⁷.

Nie istnieją jednak bezpośrednie dowody na to, by Jundziłł opierał się na przepisach Kluka dotyczących prowadzenia gabinetów naturalnych. Mimo, że dla historii polskiego kolekcjonerstwa i kultury gabinetowej tekst Kluka ma doniosłe znaczenie, to należy sądzić, że dla Jundziłła największą inspiracją i wzorem były najlepsze realizacje europejskie, wraz ze stylem ich prowadzenia, którego miał okazję nauczyć się w praktyce. Wg Witolda Sławińskiego podczas rozbudowy ogrodu botanicznego w 1806 roku przyrodnik wzorował się na ogrodzie Schönbrunn, który w 1792 roku wywarł na nim tak ogromne wrażenie. Elewacja frontowa głównej oranżerii wileńskiej, zaprojektowana przez Michała Cado, wzorowana była na założeniu wiedeńskim⁴⁸.

Komisja Edukacyjna Wileńska w 1799 roku powierzyła opiekę nad ogrodem botanicznym oraz kolekcją naturalistów bezpośrednio Stanisławowi Jundziłłowi. Od tej pory był on główną osobą prowadzącą sukcesywnie powiększające się zbiory. W pielęgnowaniu ogrodu botanicznego wspierali go niemal nieprzerwanie ogrodnicy, których zatrudniał. Warto wspomnieć szczególnie dwa nazwiska: od 1799 roku korzystał z pomocy Antoniego Kiersnowskiego, który przebywał w Wilnie od czasów obecności Giliberta i opiekował się zbiorami przywiezionymi z Grodna, zaś w latach 1808–1818 Jundziłła wspierał Jan Piper, ogrodnik wiedeński przysłany do Wilna przez księcia Adama Kazimierza Czartoryskiego⁴⁹.

W ciągu wielu lat pracy w ogrodzie botanicznym Jundziłł w imponujący sposób pomnożył zbiory, zreorganizował teren, zaplanował budowę szklarni oraz doprowadził do jej wykonania. Nasiona roślin otrzymywał od darczyńców, ale także sam kupował je w Londynie, Rydze, Paryżu, Lipsku, Dreźnie, Królewcu i Petersburgu, prowadząc korespondencję ze znajomymi botanikami lub angażując pośredników, np. adiunkta Jana Znoskę⁵⁰. Wierny Ustawom Komisji z 1783 roku traktował swoje dzieło przede wszystkim jako dydaktyczne zaplecze:

47 Stanisław B. Jundziłł, *Opisanie roślin w prowincyi W. X. L. Naturalnie rosnących według układu Linneusza*, Wilno: W Drukarni J.K. Mci Rzeplitey u XX. Piarów, 1791, p. 48–50.

48 Witold Sławiński, *X. Stanisław Bonifacy Jundziłł profesor*, p. 126.

49 Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła*, p. 62 [94].

50 *Ibid.*, p. 64 [96]–65 [97]. Zob. także: Janina Kamińska, *Universitas Vilmensis 1793–1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012, p. 202–203.

[...] nauka i ošwiata młodzi są jedynym tego zakładu celem, a ubieganie się z jakiegokolwiek względu, za zmiennymi i niestatecznymi gustu fantazjami, jest próżnym czasu i funduszu marnowaniem, jest zgubnym tego celu uchybieniem⁵¹.

Pod kierownictwem Jundziłła sława wileńskich zbiorów wykroczyła poza lokalne środowisko:

[...] gabinet i ogród stały się przedmiotem ciekawości różnych rang wojskowych i cywilnych francuskich urzędników. Najznakomitszym jednak ze wszystkich był ks. Bassano (Maret), minister zagranicznych interesów Francji, który, obejrzawszy w uniwersytecie wszystkie naukowe zakłady, dnia 12 lipca oglądał z ukontentowaniem gabinet historii naturalnej i ogród botaniczny; z pomiędzy zaś celniejszych rodaków, którzy te zbiory oglądali, byli: Wybicki i Sobolewski wojewodowie, Stanisław Zamojski, prezes senatu Księstwa Warszawskiego, ks. Aleksander Sapieha, Chodkiewicz i t. d.⁵².

Jako naukowiec i pedagog opierał się na poznanych wzorcach europejskich, ściśle łącząc zdobywanie wiedzy teoretycznej z prowadzeniem systematycznych badań terenowych. Angażował uczniów do prowadzenia herbarzy, uczestnictwa w wycieczkach badawczych oraz wykorzystywania zbiorów naukowych, których byli najważniejszymi adresatami. Dbał o posługiwanie się językiem ojczystym podczas zajęć oraz opracowywanie opisów roślin, zabiegał także o praktykowanie lokalnego krajoznawstwa. Praktyki te opierały się na tradycji badawczej nauczycieli Jundziłła – Forstera i Jacquina. Byli to naturaliści-podróżnicy, jedni z pierwszych w Europie.

Organizacja i prowadzenie zbiorów było zadaniem trudnym, ponieważ odbywało się w czasie, gdy w Rzeczypospolitej zakładanie tego typu gabinetów i ogrodów ustawy oświatowe dopiero zaczynały regulować⁵³. Dzięki stanowczości i niejednokrotnie uporowi, za którą to postawę przez wielu oceniany był negatywnie, stworzył ogród botaniczny oraz gabinet naturalny jakością dorównujący ich europejskim poprzednikom. Jednak wykonana praca niosła za sobą spore wyrzeczenia:

51 Stanisław B. Jundziłł, *Gabinet historii naturalnej*, p. 56.

52 Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła*, p. 71 [103].

53 Kalina Bartnicka, Formowanie się wileńskiego uniwersyteckiego ośrodka badań przyrodniczych, in: *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842)*, Józef Babicz, Wanda Grębecka (eds.), Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988, p. 19.

Mijam już trudy, jakie w pierwiastkowym jego ułożeniu, toż w spisaniu i ułożeniu zbiorów przez p. Wałickiego i innych darowanych poniosłem. Częste wizyty gości tak krajowych jak zagranicznych każdego prawie tygodnia po kilka godzin czasu zabierają; [...] Ten ogrom zatrudnień przywiódł mnie do wyrzeczenia się prawie całkowicie słodczy towarzystwa i godziwych, stanowi mojemu przyzwoitych zabaw i rozrywek, wprawił mnie w nałóg samotnego i pustelniczego życia [...] ⁵⁴.

W 1823 roku Jundziłł zrezygnował z pracy dydaktycznej, uzasadniając decyzję problemami zdrowotnymi. Rok później powierzył ogród botaniczny liczący ponad 6500 gatunków roślin swemu uczniowi, Józefowi Jundziłłowi, zaś opiekunem gabinetu historii naturalnej mianował prof. Ludwika Bojanusa ⁵⁵.

Podsumowanie

Wspomnienia Mikołaja Malinowskiego ⁵⁶ czy Antoniego Andrzejewskiego w pamiętniku pt. *Ramoty starego Detiuka o Wołyniu* ⁵⁷ dowodzą, że Stanisław Bonifacy Jundziłł cieszył się wśród uczniów dobrą opinią. Doceniano jego wkład w rozwój nauk przyrodniczych oraz wielkie zaangażowanie w poznanie wówczas niezbadanych terenów Wilna i okolic. Dzieła botanika znajdowały się zarówno w niewielkich bibliotekach szkolnych, np. w Lubieszowie, jak i tych prowadzonych przez towarzystwa naukowe, np. Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. Twórczość oraz działalność praktyczna wskazują, że posiadał wiedzę z zakresu kształtującego się wówczas muzealnictwa. Inwentaryzował zbiory, sporządzał opisy obiektów, prowadził katalogi. Można przyznać, że podzielał również poglądy dotyczące wychowawczych walorów poznawania własnego kraju poprzez badania terenowe i kolekcjonerstwo. Podobnie jak Krzysztof Kluk, Stanisław Bonifacy Jundziłł, mimo znacznego wkładu w rozwój polskiej kultury gabinetowej i kolekcjonerskiej, wciąż nie jest uwzględniany przez współczesnych muzeologów.

Źródła drukowane i literatura:

Jundziłł Stanisław Bonifacy, *Opisanie roślin w prowincyi W. X. L. Naturalnie rosnących według układu Linneusza*, Wilno: W Drukarni J.K. Mci Rzeplitey u XX. Piarów, 1791.

Jundziłł Stanisław Bonifacy, Gabinet historii naturalnej i ogród botaniczny Wileńskiego Uniwersytetu, in: *Biblioteka Warszawska*, 1850, t. 1, p. 39–59.

⁵⁴ Antoni M. Kurpiel, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundziłła*, p. 81 [113].

⁵⁵ Jan Jundziłł, Wiadomość o życiu i pracach naukowych księdza Stanisława Jundziłła, in: *Biblioteka Warszawska*, 1850, t. 1, p. 34.

⁵⁶ Mikołaj Malinowski, *Mikołaja Malinowskiego księga wspomnień*, Józef Tretiak (ed.), Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1907, p. 24 i 82–83.

⁵⁷ Antoni Andrzejewski, *Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu*, t. III, Wilno: Księgarnia Stowarz. Nauczycielstwa Polskiego, 1921. Zob. r. XVI i XVI.

- Kluk Krzysztof, *Zwierząt domowych i dzikich, osobliwie krajowych, historii naturalnej początki i gospodarstwo. Potrzebnych i pożytecznych domowych, chowanie, rozmnożenie, dzikich łowienie, oswojenie, zazycie. Szkodliwych zaś wygubienie. Tom I, z figurami, o zwierzętach ssących*, Warszawa: w Drukarni J.K. Mości i Rzeczypospolitey u XX. Scholarum Piarum, 1779.
- Komeński Jan Amos, *Świat w obrazach rzeczy dostępnych zmysłom*, tłum. Fijałkowski Adam, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2015.
- Marsigli Luigi F., *Mappa Metallographica Celebris Fodinae Semnitziensis in Hungariâ Superiori*, in: <https://www.deutschefotothek.de/documents/obj/70400411> [dostęp: 12 01 2023].
- Mniszech Michał Jerzy Wandalin, Myśli względem założenia Musaeum Polonicum, in: *Zabawy Przyjemne i Pożyteczne*, 1775, t. II, nr 2, p. 211–226.
- Usteri Paulus, *Annalen der Botanick. Herausgegeben von Dr. Paulus Usteri*, vol. 4, Zürich: bei Orell, Gessner, Füßli und Comp., 1793.
- Andrzejowski Antoni, *Ramoty Starego Detiuka o Wołyniu. Tom III*, Wilno: Księgarnia Stowarz. Nauczycielstwa Polskiego, 1921.
- Babicz Józef, Maślankiewicz Kazimierz, Założenie ogólne i treść Rzeczy kopalnych Krzysztofa Kluka, in: *Krzysztof Kluk. Przyrodnik i pisarz rolniczy*, red. Babicz Józef, Grębecka Wanda, Inglot Stefan, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1976.
- Bartnicka Kalina, Formowanie się wileńskiego uniwersyteckiego ośrodka badań przyrodniczych, in: *Wkład wileńskiego ośrodka naukowego w przyrodnicze poznanie kraju (1781–1842)*, red. Babicz Józef, Grębecka Wanda, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1988.
- Bednarz Ewelina, Siemiatyche, 1777–1800, Gabinet Historii Naturalnej Księżnej Anny Jabłonowskiej, in: *Muzeum Pamięci*, <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=6482> [dostęp: 02 11 2022].
- Bratuń Marek, *Elie Bertrand a Polska*, Wrocław: Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2013.
- Brzezina Katarzyna, Gabinet osobliwości Hieronima Floriana Radziwiłła w Białej, in: *Studia Połdaskie*, t. VII, Białystok 1997.
- Buczek Katarzyna, *Zbiory dydaktyczne Gimnazjum i Liceum Wółyńskiego w Krzemieńcu (1805–1833)*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2016.
- Cuvier Georges, *Historia Nauk Przyrodzonych podług ustnego wykładu Jerzego Kiuwiera*, t. IV, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1854.
- Cuvier Georges, *Historia Nauk Przyrodzonych podług ustnego wykładu Jerzego Kiuwiera*, t. V, Wilno: Nakładem i Drukiem Józefa Zawadzkiego, 1855.
- De Rieule Etienne Dieudonné Chardon, Projekt zgromadzenia bez żadnych wydatków wszystkich bogactw naturalnych Polski, in: *Muzeum w kulturze pamięci na ziemiach Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Antologia wczesnych tekstów*, red. De Rosset Tomasz F., Woźniak Michał F., Bednarz Doiczmanowa Ewelina, t. I, 1766–1882, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK, 2020.
- Frey Ludwik, Jean Emmanuel Gilibert – botanik z importu, in: *Muzeum Palacu Króla Jana III w Wilanowie*, https://www.wilanow-palac.pl/jean_emmanuel_gilibert_botanik_z_importu.html [dostęp: 20 03 2023].
- Hapanowicz Piotr, Musaeum Polonicum Michała Jerzego Wandalina Mniszcha, in: *Rocznik Biblioteki Kraków*, R. V, 2021, p. 369–391.
- Hoskovec Ladislav, *Malabaila de Canal, Joseph Emanuel*, in: <https://botany.cz/cs/malabaila/> [dostęp: 12 01 2023].
- Johann Daniel Titius*, in: <https://www.britannica.com/biography/Johann-Daniel-Titius> [dostęp: 12 01 2023].
- Jundziłł Jan, Wiadomość o życiu i pracach naukowych księdza Stanisława Jundziłła, in: *Biblioteka Warszawska*, 1850, t. 1, p. 15–38.
- Kamińska Janina, *Universitas Vilnensis 1793–1803. Od Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego do Imperatorskiego Uniwersytetu Wileńskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2012.
- Kamińska Janina, *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Akademia Wileńska. Szkoła Główna Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Warszawa: Wydawnictwo IHN PAN, 2018.

- Kowalska Krystyna, *Arnold Jerzy Chrystian (1747–1827)*, in: *Słownik biologów polskich*, red. Feliksiak Stanisław, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987.
- Kurpiel Antoni Marian, *Pamiętniki Ks. Stanisława Jundzilla profesora uniw. wileńskiego*, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1905.
- Malinowski Mikołaj, *Mikołaja Malinowskiego księga wspomnień*, wyd. Józef Tretiak, Kraków: Nakładem Akademii Umiejętności, 1907.
- Mencfel Michał, „Muzeum” w XVIII wieku. Z dziejów semantyki pojęcia, in: *Muzeum Pamięci*: <http://muzeumpamieci.umk.pl/?p=5084> [dostęp: 03 11 2022].
- Mencfel Michał, The English voyage of Michał Jerzy Wandalin Mniszech and plan to found the Polish museum, in: *Muzealnictwo*, 2021, t. 62, p. 214–219.
- Niemczynow Grażyna, Burchart Jan, *Mały słownik geologiczny*, Warszawa: Wiedza Powszechna, 1963.
- Encyklopedia powszechna*, t. XIV, red. Orgelbrand Samuel, Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1863.
- Encyklopedia powszechna*, t. XXIII, red. Orgelbrand Samuel, Warszawa: Nakład, druk i własność S. Orgelbranda Księgarza i Typografa, 1866.
- Sloan Kim, ‘Aimed at universality and belonging to the nation’: the Enlightenment and the British Museum, in: *Enlightenment. Discovering the World in the Eighteenth Century*, red. Sloan Kim, Burnett Andrew, Londyn: The British Museum Press, 2010, p. 12–24.
- Sławiński Witold, *X. Stanisław Bonifacy Jundzill profesor Historii Naturalnej Wszechnicy Wileńskiej*, Lublin: Nakładem Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 1947.
- Wójcik Zbigniew, „Studie o Ignáci Bornovi”, Josef Haubelt, Praha 1972: [recenzja], in: *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 1974, t. 19/1, p. 158–160.
- Zemanek Alicja, Poczecy dyrektorów Ogrodu Botanicznego UJ, in: *Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego*, wrzesień 2013, nr 158, p. 35–37.
- Zielińska Zofia, Scipio (Scipio del Campo, Scypion) Ignacy, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVI/I, z. 148, Warszawa–Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1995, p. 77–78.
- Żygulski Jun. Zdzisław, *Muzea na świecie*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Naukowe, 1982.

PAULINA PAUL – magister, Uniwersytet Warszawski, Szkoła Doktorska Nauk Społecznych, Wydział Pedagogiczny. Przygotowuje rozprawę doktorską poświęconą historii europejskiego i polskiego kolekcjonerstwa na przełomie XVIII i XIX w., badając zjawisko jako działalność edukacyjną.

E-mail: paulina.paul@uw.edu.pl

ORCID: 0000-0001-5129-7973

APŠVIETOS MUZIEJAUS SAMPRATA MOKSLINĖJE IR PEDAGOGINĖJE KUNIGO STANISLOVO BONIFACO JUNDZILO VEIKLOJE

PAULINA PAUL

Varšuvos universitetas

Straipsnyje pristatoma botaniko, Vilniaus universiteto gamtos istorijos viceprofesorius (1792–1802), nuo 1802 m. – Vilniaus universiteto profesorius, kunigo Stanislovo Bonifaco Jundzilo (1761–1847) mokslinė, pedagoginė ir kolekcionavimo veikla. Ištyrus mokslininko karjerą atskleidžiama, kad esminę reikšmę S. B. Jundzilo, kaip gamtos mokslų profesionalo, kompetencijoms ir kvalifikacijai įgyti turėjo 1792–1797 m. studijų vadovaujant profesoriui Josephui Franzui von Jacquinui laikotarpis Vienos universitete. Šventosios Romos imperijos sostinė Viena tuo metu buvo vienas iš svarbiausių Europos gamtos mokslų (botanikos, zoologijos ir mineralogijos) centrų.

Penkeri užsienyje praleisti metai padėjo kunigui S. B. Jundzilui įgyti ne tik teorinių žinių, bet ir sukaupti reikiamos herbariumų komplektavimo patirties. Mokslininkas daug keliavo, domėjosi kolekcijomis, sodais ir kasyklomis. Grįžęs į Vilnių, S. B. Jundzilas pradėjo mokytojauti, o 1799 m. buvo paskirtas pagrindiniu dviejų Vilniaus universiteto kolekcijų – botanikos sodo ir gamtos istorijos kabineto – saugotoju. Botaniko S. B. Jundzilo pastangomis šios kolekcijos tapo aukšto europinio lygio edukacinėmis ir tyrimų erdvėmis XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios Vilniuje.

Reikšminiai žodžiai: Apšvieta, kolekcionavimas, Vilniaus mokslo rinkiniai, Stanislovas Bonifacas Jundzilas.